

İstanbul Park Otel (1930 - 1979)*

İstanbul Park Hotel (1930-1979)

Dönüş ÇİÇEK , Nazmi KOZAK*****

** (Sorumlu Yazar) Dr. Öğr. Üyesi., Anadolu Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Eskişehir.

E-posta: dcicek@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3690-4442

*** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Eskişehir.

E-posta: nkozak@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0859-8874

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 26 Ağustos 2021

Birinci düzeltme: 1 Ocak 2022

İkinci düzeltme: 14 Ocak 2022

Kabul: 15 Ocak 2022

Anahtar sözcükler: Konaklama endüstrisi tarihi, Otel işletmeciliği, Beyoğlu (Pera), Modernleşme, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 26 August 2021

Resubmitted: 1 January 2022

Resubmitted: 14 January 2022

Accepted: 15 January 2022

Key words: History of lodging industry, Hotel management, Beyoğlu (Pera), Modernisation, Turkey.

ÖZ

Türkiye'de otelciliğin gelişmesinde geçmişte kurulan otellerin katkısı açıktır. Bu işletmelerden biri de Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'da 1930 yılında Mirimare adıyla açılan, daha sonra isim değişikliği yapılarak işletme faaliyetine devam eden Park Otel'dir. Bu çalışmada, konaklama işletmeciliği tarihi açısından önemli izler taşıyan, hizmet ve uygulamalarıyla, Türkiye'de otelciliğin aştığı engeller ve başarıya giden yollar konusunda örnek olabilecek Park Otel'in kurum tarihinin incelenmesi amaçlanmıştır. İlgili alanyazın incelenerek hazırlanan bu kavramsal çalışma sonunda; otelin İstanbul'da o dönem eksik olan konaklama ihtiyacının karşılanmasının yanı sıra restorani, barı, pastanesiyle modernleşme sürecinde yeni alışkanlıklarının deneyimlenmesine aracılık eden bir mekân olduğu, Türk gençlerine garsonluk mesleğinin öğretilmesinde ve otelciliğin toplumda meslek olarak kabulünde önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir.

ABSTRACT

The contribution of former hotel enterprises is evident in the analysis of lodging industry development in Turkey. One of those hotels is Park Hotel, which was first established in 1930 under the name Mirimare in the first years of Republic. This study aims to examine the history of that institution, which played a critical role to overcome the obstacles and achieve success through remarkable services and implementations representing the development of the lodging industry in Turkey. As a conclusion of this conceptual research based on literature review, Park Hotel appears to have a great contribution as a pioneer property not only for hospitality, restaurant, bar and patisserie services but also as a school for young Turkish citizens to introduce restaurant waiting and hotel management as emerging occupations.

GİRİŞ

Modernleşme 17. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan devamında birçok ülkeyi etkileyen örgütlenme ve sosyal yaşamda yeniliğe yol açan bir anlayıştır (Giddens 2016). Türkiye'de Cumhu-

riyet dönemi modernleşme hareketinin tarihsel temelinde Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan modernleşme hareketleri yer alır. Bu hareketlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda hangi süreçte başladığına ilişkin kesin bir dönem belirtilmemekle birlikte, Osmanlı modernleşmesinde ve İstanbul üzerindeki etkilerinde dönüm noktası olarak kabul edilen yıllar 1838-1839 yıllarıdır (Tekeli 2020). İngilizlerle yapılan ticaret anlaşması (1838) ve

* Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen 1905E039 nolu "Türkiye'de Turizm Bakanlığı'nın Kurum Tarihinin İncelenmesi (1957-2019)" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) Osmanlı topraklarında ekonomiden mimariye birçok alanda yenilikleri beraberinde getirdi (Yakartepe ve Binan 2011). Bu yeniliklerden biri de işletmecilik alanında gerçekleşti. Tanzimat Fermanı'nı Türk işletme tarihinin önemli kırılma noktalarından biri olarak değerlendiren Güvemli ve Güvemli (2018), Tanzimat'tan (1839) Cumhuriyet'e (1923) kadar olan süreci çağdaş işletmecilik anlayışına geçiş dönemi olarak ifade ederler. Bu bağlamda Tanzimat ile çağdaş işletmecilik anlayışı başlamış, Cumhuriyet ile Türk girişimciler harekete geçmişlerdir (Güvemli ve Güvemli 2018). İşletmecilik alanında yaşanan bu gelişmeler Avrupalı turistler tarafından, İstanbul'a olan ticari ve turistik amaçlı ziyaretlerin artmasına vesile olmuştur (Yakartepe ve Binan 2011). Bu durum konaklama, yeme içme, dinlenme mekânlarına olan ihtiyacı beraberinde getirmiş, böylece konaklama kültüründe handan otele doğru bir değişim başlamıştır. Genellikle Galata ve Pera (günümüzdeki adıyla Beyoğlu) bölgesinde hizmetin modernleştiği otel sayıları görece artmıştır (Yakartepe ve Binan 2011). Bunlardan biri de Beyoğlu ilçesinde hizmet veren, Osmanlı İmparatorluğu döneminde konak olarak inşa ettirilen (1890), sonra Hariciye Nezareti olarak kullanılan (1897), Cumhuriyet döneminde otel işletmesi olan Park Otel'dir (1930-1979) (Çevik 2019).

Geçmişin daha net anlaşılmasında tarihin mekânlar üzerinden incelenmesi önemlidir (Ricoeur 2012). İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde ülkenin yaşadığı dönüşüme tanıklık eden, kentli nüfusun Batılı hayatı deneyimlediği ilk otel işletmelerinden olan Park Otel, faaliyet gösterdiği dönemin koşulları göz önüne alındığında turizm tarihi açısından incelenmesi gereken önemli bir mekândır. Bu nedenle alanyazın incelenerek hazırlanan bu kavramsal çalışmada tarihteki önemine dayanarak Park Otel'in kurum tarihinin incelenmesi amaçlanmıştır. Mekânın önemi; İstanbul'da o dönem eksik olan konaklama ihtiyacını karşılayan sayılı otellerden biri olmasının yanı sıra Türkiye'de otelcilik mesleğinin toplumda kabul görmesine sağladığı katkı ve modernleşme sürecinde kentli nüfusun taleplerini karşılamada üstlendiği rolden kaynaklanmaktadır. Bir kurumun geçirmiş olduğu evre-

lerle birlikte, içinde yer aldığı ülke ve toplumun da değişim ve gelişimini inceleyen kurum tarihi çalışmaları hem tarihleri yazılan kurumun tanıtılmasına hem de kurumun işlevi açısından olduğu kadar sosyal, ekonomik, kültürel açıdan da bir ulusun kat ettiği mesafeyi göstermeye katkı sağlar (Tekin 2008). Bu bağlamda Türkiye'de ilk otellerin kurum tarihlerinin incelenmesi modern otel işletmeciliğinin tarihsel sürecinin daha net anlaşılmasına ışık tutabilir. Park Otel'in açılış süreci, yönetimindeki başarı ve başarısızlıklar, otel işletmeciliği ve garsonluk mesleğinin Türk toplumunda kabulü, modernleşme sürecinde topluma sağladığı katkılar ve kapanışındaki nedenler otel işletmeciliği tarihi açısından önemli görülmekte, çalışmanın bu anlamda turizm tarihi alanına katkı sunacağı düşünülmektedir.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkiye'de 1990'lı yıllarla birlikte artış gösteren kurum tarihi çalışmalarının (Tekin 2008) turizm tarihi açısından yeni olduğu söylenebilir. Otelere ilişkin kurum tarihi çalışmaları değerlendirildiğinde, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine (1840-1923) kadar olan süreçte faaliyet gösteren otel işletmelerini inceleyen çalışmaların yanı sıra farklı otel işletmelerine ilişkin kurum tarihi çalışmalarının bulunduğu görülmektedir. Tarcan, İçigen ve Yılmaz gerçekleştirdikleri projede (2017- 2019) Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine (1840-1923) modern anlamda faaliyet gösteren otel işletmelerini (açılış yılı, konumu, verilen hizmetler, mülkiyet durumu, faaliyet süresi, büyüklüğü, ulaşılan son kaynağın yılı, personel) incelemişlerdir (Güçlü Nergiz 2019). Savaşır ve Ulutav (2012) TUSAN motel ve oteller zincirinin Türkiye turizm tarihindeki rolünü ve önemini vurgulamak, aynı zamanda bu yapıları belgeleyerek mimarlık tarihine not düşmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Türktarhan ve Özel (2014) Eskişehir'de yer alan Büyük Otel'in işletmecilik tarihini ürün farklılaştırma açısından ele almışlardır. Kozak ve Coşar (2017) Club Med Foça Tatil Köyü'nün belirli özelliklerini (yatırım süreci, açılışı, turizm açısından taşıdığı özellikler) ve kurulduğu bölge üzerindeki etkilerini (ekonomik, toplumsal, fiziksel)

değerlendirmişlerdir. Yıldırım ve Atalay (2020), Alanya'da günümüzde faaliyetine devam eden, 1963 yılında kurulmuş *Alantur Oteli*'nin bugüne kadar yaşadığı işletmecilik evreleri ile endüstrinin gelişim aşamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmaların yanı sıra Ankara'da geçmişten günümüze izler taşıyan bazı otel işletmelerinin kurum tarihlerinin incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır¹.

İstanbul'da ilk açılan otellerle ilgili çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların daha çok otellerin mimarileri üzerinde durulduğu ve kent planlaması açısından ele alındığı (Çilli 2009; Yakartepe ve Binan 2011; Çevik 2019) görülmektedir. Bununla birlikte otel işletmeciliği tarihi açısından daha çok *Tokatlıyan Oteli* ve *Pera Palas Oteli*'ne ilişkin çalışmalar dikkat çekmektedir. Turan, Özdemir Güzel ve Baş (2016) Tokatlıyan Oteli'nin kurum tarihini incelerken, Erdem ve Hanilçe (2019) ile Hanilçe (2020) çalışmalarında Mıgırdıç Tokatlıyan ve kurduğu işletmeler arşiv belgelerine dayanılarak değerlendirilmiştir. Bu konuda gerçekleştirilen bir başka çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında, yürütücülüğünü Prof. Dr. Nazmi Kozak'ın yaptığı, Türkiye Turizmi Sözlü Tarih Araştırması'dır. Araştırmada oteller başlığı altında Bursa, Ankara, İzmir gibi illerde yer alan otellerin yanı sıra İstanbul'da yer alan otellerden; *İstanbul Hilton* (Aksöz 2018), *Pera Palas* (Yakut ve Obuz 2018), *Tarabya* (Moğol ve Akoğlan Kozak 2018), *Tokatlıyan* (Acar Gürel 2018) otellerinin kurum tarihlerinin sözlü tarih yöntemiyle incelendiği görülmektedir. Park Otel'le ilgili çalışmalar değerlendirildiğinde çok fazla çalışmaya ulaşılamamakla birlikte var olan çalışmaların otel kapatıldıktan sonraki döneme rastlayan yapılaşma sorunuyla ilişkili olduğu söylenebilir.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Kurum tarihi çalışmalarında genel kabul görmüş belirli bir inceleme yaklaşımının olmadığı, çalışmaların benzer yollarla gerçekleştirildiği söyle-

nebilir (Tekin 2008). Bazı çalışmalarda birincil kaynaklar (işletmeye ait belgeler, raporlar, yıllık dökümler, yönetmelikler vb. belgeler, işletmede çalışmış kişilere ait anılar, sözlü tarih kaynakları) kullanılırken, bazı çalışmalarda ikincil kaynakların (kitap, makale, gazete, dergi, vb. yayınlar) kullanıldığı görülmektedir. Park Otel ile ilgili bu derleme çalışmada ikincil kaynak kullanımına başvurulmuştur.

Çalışma sürecinde ilk olarak *Pera*, *Miremare*, *Park Otel* anahtar sözcükleriyle veri tabanlarında ve arama motorlarında tarama yapılmıştır. Kaynak kullanımında herhangi bir ölçüt belirlenmemiş, anılar, romanlar, ansiklopediler, bilimsel çalışmalar, dönemin gazete arşivleri incelenmiştir. Bu süreçte Şefik Oktay tarafından kaleme alınan *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa* isimli eser yol gösterici olmuştur. İşletme tarihi çalışmalarında yazım aşamasında, yazılacak olan eserin kurgusunun yapılması yazımı kolaylaştırma ve kaynakların tasnifi açısından önemlidir (Tekin 2008). Bu nedenle çalışmada yazım aşamasına geçmeden önce çalışmanın kurgusu araştırma soruları çerçevesinde (Otel işletmeciliği girişimciliği nasıl başlamıştır? Park Otel ismi neden kullanılmıştır?, Park Otel'in özellikleri -sunduğu hizmetler, personel yapısı, müşteri profili- nelerdir?, Park Otel neden kapanmıştır?) oluşturularak bir ön hazırlık yapılmıştır. Kaynaklarda yer alan bilgiler bu kurguya göre tasnif edilmiş, çalışma raporu bu tasnif üzerinden otelin modernleşme sürecine olan katkılarıyla birlikte değerlendirilerek hazırlanmıştır. Araştırmanın ikincil kaynaklara dayanması en önemli sınırlılığı olarak belirtilebilir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kurgusu çerçevesinde alanyazına dayalı olarak elde edilen bulgulara alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

Park Otel'in Kurulması (1930)

Batı kültürünün Osmanlı topraklarına taşınmasında önemli bir mekân olan, özellikle 18-19. yüzyıllarda Batılı bir mahalle olarak gelişen Beyoğlu'nun bu gelişiminde farklı etkenler bulunmaktadır (İğüs ve Koç Bolel 2011). Bu etken-

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kozak, N. (editör), (2019). *Dünden Bugüne Ankara Otel, Lokanta, Pastane, Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.

lerden biri de sanat ve kültürel etkinlikler aracılığıyla Batı sanatını ve yaşam şeklini taşıyan; sosyal, ekonomik ve mimari dokuyu doğrudan etkileyen yabancı elçiliklerin bu bölgede bulunmasıdır. Park Otel olarak faaliyet gösteren konak da bir elçilik konağıdır ve İtalyan Büyükelçisi *Baron Alberto Blanc* tarafından 1890 yılında kendi olanaklarıyla inşa ettirilir. Beyoğlu'nun kuzevinde, Gümüşsuyu Mahallesi olarak da bilinen, Ayaspaşa'da yer alan (Freely ve Freely 2014) bu konak, bölgenin klasik görünümünü değiştiren bir yapıya sahiptir. Cephe düzen şekli İtalyan yazlık saraylarından esinlenilerek yapılmıştır. Anlatı ve fotoğraflardan edinilen bilgilere göre konak, üç katlı, 60 odalı ve geniş bir salona sahiptir (Okday 1986; İgüs ve Koç Bolel 2011). Konağın yapımından kısa bir süre sonra Büyükelçinin ülkesine çağrılması üzerine konağı Sultan II. Abdülhamid 19 bin altına satın alarak (1897) Hariciye Nazırı Ahmet Tevfik Paşa'ya hediye eder. *Hariciye Nezareti Konağı* aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sosyal yaşamında bazı ilklerin yaşandığı bir mekân olarak da dikkat çekmektedir. Tarihte "İlk Modern Osmanlı Düğünü" sayılan Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri Bey'in düğünü bu mekânda yapılır (Okday 1986).

Tevfik Paşa'nın Londra Büyükelçisi olarak görevlendirilmesi üzerine konak Hariciye Nezareti tarafından aylık 60 altın karşılığında kiralanır. Konağın yeni sakinleri dönemin Hariciye Nazırı Asım Bey ve ailesi olur (Okday 1986). Asım Bey'in Avusturyalı hanımının isteği üzerine konakta yapılan tadilat sonucunda alt kattaki çamaşırhane çatı katına taşınır ve bir baca eklenir. Bu değişim büyük bir yangına yol açar (Gülersoy 2003). Yangından geriye kâtip ve hizmetkârların kullandığı taş bina kalır (Okday 1986). Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Londra Büyükelçiliği görevinden ayrılan, ailesiyle birlikte İstanbul'a dönen Tevfik Paşa konağın ayakta kalan bu kısmına yerleşir (1914). Park Otel projesi, 1920'li yıllarda yangından kurtulmuş bu taş bina üzerine kurulur (Okday 1986).

Otelcilik anlayışının insanların içinde yaşadıkları konutların odalarını kiralamalarıyla başladı, gelişerek günümüzdeki konforlu mekânlara dönüştüğü öne sürülmektedir. İstanbul'daki bir-

çok otel de bu anlayış çerçevesinde ortaya çıkmış (Fındıklı 2016), birçok aile evlerini otele dönüştürerek (Avrupa Oteli, Lozan Palas, Londra Oteli) işletmeye başlamıştır (Cezar 1991). Tevfik Paşa'nın İsviçreli eşi Afife Hanım (*Elisabeth Tschuml*) bu yaygın uygulamaya dayanarak konağın güzel bir manzaraya sahip olduğunu ve otel olarak değerlendirilebileceği fikrini aile üyeleriyle paylaşır. Ancak konağın otel olarak işletilmesinden ziyade kiraya verilmesinin daha uygun olacağı düşünülerek bu yönde bir girişim başlar. Kiralama için gelen talipler genellikle gazinoculardır. Bunlardan bazıları konağın olduğu yeri beğenmezken, bazıları kirayı yüksek bulur. Dolayısıyla kiraya verme girişiminden vazgeçilir (Selener 1987). Afife Hanım'ın konağı otele dönüştürme düşüncesini oğlu Nuri Bey'in benimsemesi ve hayata geçirmek istemesi ailenin otel işletmeciliği girişimciliğini başlatır.

Nuri Bey kurmayı düşündüğü otelin mimari detaylarıyla ilgili çizimler gerçekleştirir (1921), otel projesini hazırlar (1922). Sıra otel açmak için gerekli olan sermayenin bulunmasına gelir. Subaylık mesleğini icra ettiği yıllarda Almanya'da edindiği dostlarıyla görüşen Nuri Bey konuyla ilgilenen bir sermayedara proje hazırlatır. O dönem Alman Büyükelçisi olarak görev yapan Nadolny'nin hazırlanan projenin Türkiye'ye gelen turistler için gereğinden çok büyük ve abartılı olduğunu belirtmesi üzerine Alman girişimciler yatırımdan vazgeçerler. Daha sonra birkaç proje daha hazırlansa da Okday'ın (1986) belirttiğine göre hiçbir hayata geçirilemez. Nuri Bey sermaye arayışına devam eder ve Pera Palas Oteli'nin işletmecisi Misbah Muhayyeş ile görüşür. Misbah Bey konağın bulunduğu yerin sapa olduğunu, orada otelin işletilemeyeceğini belirtir. Fındıklı'ya (2016) göre Misbah Bey'in Nuri Bey'e olumsuz cevap vermesinin nedeni, *Tokatlıyan Oteli* ile rekabet halinde olmasıdır.

Nuri Bey'in yaptığı işten kazandığı para, bankadan alınan krediler ve ailenin de desteğiyle otel işletmeciliği için gerekli olan sermaye hazır olur ve konağın yanmamış kısmı otele dönüştürülür. "En güzel deniz manzarası" anlamına gelen *Miramare* adıyla 1930 yılında 24 oda kapasitesiyle otel hizmete açılır (Okday 1986). Otel işletmecili-

liğini yabancıların icra ettiği bir dönemde (Cezar 1991), Osmanlı paşasının bu girişiminin yakınları tarafından eleştirilmesine neden olur. Tepkinin altında yatan asıl gerekçe toplumda otelciliğin saygın bir meslek olarak görülmemesidir (Okday 1986). Fındıklı (2016:436) bu durumu şu şekilde belirtmektedir: “Park Otel’in tarihi, Türkiye’de mesleki hiyerarşilerin zaman içinde değişen anlam ve yerini göstermesi açısından dikkat çekici bir örnek oluşturur”. Bu bağlamda Park Otel’in otelcilik mesleğinin toplumda kabulü açısından önemli bir noktada olduğu söylenebilir.

Levantenler tarafından işletilen otellerin olduğu bir dönemde, Nuri Bey ve ortağı Ömer Lütfü Bey’in otel işletmeciliği konusunda deneyimsiz olmaları, Ankara’da farklı bir işle uğraşmaları ve otel işletmesine gereken zamanı ayıramamaları nedeniyle otelden istenilen verim alınmaz. Bunun üzerine otelin kiraya verilmesi gündeme gelir. İlk kiracı Ankara’da bir bar işletmecisi olan Bay Fresko’dur. Ödemeler konusunda sorun yatan Fresko icra yoluyla otelden çıkartılır. Otelin ikinci kiracısı Rum bir kaptandır. Bu kez otelde uygunsuz işler yapıldığı gerekçesiyle otel tahliye edilir (Okday 1986). Yaşanan sorunlardan sonra yeni bir kararla başa dönülür, Nuri Bey ve ortağı oteli kendileri işletmeye çalışırlar. Ömer Bey, yüksek mimar olan eniştesi Nejat Arno’yu otel müdürlüğüne getirir. Gayretli birisi olan Nejat Bey’in yaptıkları otelin fiziksel iyileştirilmesinden (boyatma, temizlik vb.) öteye gidemez. Sonuç, başarısızlık ve bununla birlikte gelen maddi sorunlardır. Okday (1986:93), bu durumu “otel işletmeciliğinde fiyaskolar” olarak ifade eder.

Aram Hıdıryan’ın İşletmeciliği Altında Park Otel (1934)

Oteli işletme konusunda yeni çözüm yolları aramaya başlayan Nuri Bey bir ahabının (Keseryan Efendi) önerisiyle İstanbul’da Tokatlı adında üç lokantası bulunan Aram Hıdıryan’la görüşür. Çalışkan, dürüst ve yaratıcı özellikleri sayesinde oteli 45 yıl başarıyla yönetecek olan Hıdıryan (Gülersoy 2003) kendisi için uygun olan teklifleri, otelciliğin farklı bir iş alanı olması, bu konuda tecrübe edinilmesi gerekçesiyle kabul etmeyerek oteli altı ay işletmeyi önerir (Okday 1986). Hiz-

met sektöründe deneyimli olan Aram Hıdıryan kısa bir süre içerisinde oteli kâr getiren bir işletmeye dönüştürür. Artan müşteri talebine cevap verebilmek için modern tarzda tasarlanan 40 yeni oda eklenir ve otelin ismi torun Şefik Okday’ın önerisiyle Miramare’dan Park Otel’e çevrilir (1934). Bunun altında yatan gerekçe otelin çevre tarafından algılanan olumsuz imajının silinmek istenmesidir. *Park* ismi otelin bahçesinde bulunan çocuk parkından gelmektedir. Bu gelişmeler üzerine Hıdıryan mülkün yüzde 40 hissesini alır. Tokatlıyan, Pera Palas gibi modern otelciliğin sembolü olan otellerin bulunduğu dönemde çok konforlu sayılmayan küçük bir işletme olan Park Otel’de tuvaletler üç-beş odaya bir tane olmak üzere kat tuvaleti şeklindedir. Tek kişilik odalar 4, iki kişilik odalar 6,5 liradır (Gülersoy 2003).

Otelde işlerin yolunda gitmesi bankalardan kredi desteği alınmasını kolaylaştırır ve otele yeni yatırımlar yapılır (Okday 1986). Böylece otel işletmelerinin imajı için önemli olan fiziksel unsurlar tamamlanarak Otelin ismi duyulmaya başlar. Otel, Şenyapılı’nın (2009:272) tarifineyle; “göbekli bahçesi, şampanya rengi duvarlarıyla birçok müşteriyi ağırlamaya başlayan İstanbul’un seçkin otellerindendir”. Çizmeciyen (2011) *İstanbul’da Kayıp Zamanlar* adlı kitabında odaların hepsinin deniz manzarasına sahip olduğunu aktarır. Oda sayısı 174 olan otel 1950’li yıllarda 213 odayla hizmet verir. Otele yapılan yeni yatırımların büyük bir kısmı Hıdıryan tarafından karşılandığından kendisinin hissesi yüzde 60’a yükselir (Gülersoy 2003).

Park Otel’de Sunulan Çeşitli Hizmetler

Modernleşme bir taraftan toplumun kültürel alanının yeniden düzenlenmesiyle ilgiliyken, diğer taraftan toplumda yaygınlaştırılmaya çalışılan bu yeni düzenlemeler için kurgulanan mekânlarla ilişkilidir (Bayraktar 2016). Dönemin Avrupa şehirlerini aratmayan Beyoğlu’nda bu değişim yabancı tüccarlara hizmet vermek amacıyla açılan dükkânlar, oteller, tiyatrolar, Avrupa mutfaklarını temsil eden restoranlarla kendini gösterir. Bu bağlamda Beyoğlu sosyal ve kültürel hayatın merkezi konumundadır (Turan, Özdemir Güzel ve Baş 2016). Dolayısıyla semtte yer

alan oteller sadece konaklama ihtiyacını karşılayan işletmeler değil, aynı zamanda yeme içme ve eğlence hizmeti sunan mekânlara dönüşür. Lokantacılık deneyimi olan Aram Hıdıryan, otelin kısa zamanda tanınmasını sağlayacak bir restoran açarak bu dönüşüme ayak uydurur. Fiziksel yapılardan sosyal yaşama birçok alanda etkisini gösteren modernleşme, Batı medeniyetini temel alan bir değişimdir (Kabagöz 2016). İçkili eğlence yerlerine 1950'li yıllarda getirilen sınıf uygulaması da bu değişimlerden biridir. Mekânlar arasında kalite ve fiyat farklılığını yansıtan bu uygulama turistik sınıfa giren otel lokantalarında (Park Otel, Pera Palas, Tokatlıyan vb.) ithal servis takımlarının kullanılmasını gerektirir (Rakı Ansiklopedisi 2014). Park Otel, beyaz üzerinde nefti renkte otelin baş harflerinin bulunduğu servis tabaklarını kullanır. Selim İleri *İstanbul Lale ile Sümbül* adlı eserinde Park Otel lokantasını aşağıdaki cümlelerle tasvir eder (İleri 2013: 58-59):

... Park Otel'i'nin geniş bahçesi, büyük cam kapılar, o kadar geniş, mermer sütunlu antre ve benim şatafatlı bir lokantada ilk akşam yemeğim. Otelin yüksek tavanlı yemek salonuna giriyoruz. Küçük bir orkestra duyulur duyulmaz çalıyor. Masalar birbirine uzak yerleştirilmiş. Garsonlar koşuşuyorlar. Nefti P ve O amblemleri beyaz porselen tabaklar, gümüş çatal bıçak...

Yıllar sonra "Gümüşsuyu'na Gömülen Lezzet Yuvası" olarak bahsedilecek (Selener 1987) olan bu restoran Alman Konsolosluğu'na yakındır. Konsolosluk çalışanlarının öğle yemeği ihtiyacını da karşılayan, bu anlamda gayri resmi yemekhane gibi hizmet de veren işletmede bir tabldot bir Türk lirasıdır. Her gün danslı çay saati vardır ve menüde "sipariş üzerine hususi ve enfes yemekler izhar olunur" şeklinde bir açıklama bulunur. Ayrıca üzerinde 10 lira yazan menüler de vardır. Dönemin koşullarında çok yüksek olan bu fiyat, otelin imajının korunması, otele kötü imaj kazandıracak olan müşterileri otelden uzaklaştırmak amacıyla özellikle uygulanmıştır (Selener 1987).

Günlük yaşam içerisinde modernleşmenin unsurlarından bir diğeri yeni yaşam tarzının yerleştirilmesinde, sosyal pratiklerin yaşanmasında etkin bir araç olan eğlencedir (Akın Girgin 2005). Yeni eğlence kültürü Beyoğlu'nun

modern restoranlarında, pastanelerinde, eğlence mekânlarında deneyimlenir ve evlere taşınır (Önen 2018). Akın (1998) Beyoğlu'ndaki ailelerin haftanın üç gecesini sanatsal etkinliklere, dört gecesini eğlence etkinliklerine katılarak geçirdiğini belirtir. Bu bağlamda Park Otel'in hizmet çeşitlerinden biri de gece kulübü ve barında sunulan eğlencedir. Boğaz manzarasına sahip olan bu bar küçük olmasına rağmen aydınlık ve ferahdır (Gülersoy 2003). Rakı mezesi olarak kullanılan üzerine kekik serpilmiş zeytin ve kırmızıbiberli beyaz peynir, Java kahvesinden yapılan *Irish coffee* (İrlanda Kahvesi), gümüş kaplarda pudra şekeriyle birlikte servis edilen *cin fizz* ve kuru üzümlü martini mekânın özgün hizmetleridir (Freely ve Freely 2014, Rakı Ansiklopedisi 2014). Vefa Zat "*Eski İstanbul Otelleri*" kitabında portakallı votkanın da buradan çıktığına ilişkin bilgilerin olduğundan bahseder (Zat 2005). Barın altında o zamanlar da *paviyon*² olarak adlandırılan, 1950'li yıllara kadar daha çok seçkin kesim tarafından tercih edilen, kaliteli dolayısıyla pahalı gece kulübü vardır. Bu mekân gündüzleri çay ve nişanlar için kullanılır. Park Otel'in bu eğlence mekânlarında düzenlenen Cumhuriyet kutlamaları, kokteyller, dansli yemekli kutlamalar kentte yaşayanların sosyalleşmesine olanak verir.

Batılı yaşam tarzının deneyimlendiği bir başka alan Türk kültürünün bir parçası olan kahvehanelerin alternatifi pastanelerdir. Pastaneler, o dönemde birbirlerini tanıyan insanların toplandığı sosyal alanlardır (Özdemir 2004). İleri'nin (2013) belirttiğine göre o dönemlerde pastanede uzun süre kalıp kahve içmek, Avrupa'da olduğu gibi, modernliğin bir gereğidir. Park Otel'in dönemin popüler mekânları arasında yer alan, *peşmelba* adındaki tatlısıyla meşhur bir pastanesi (Çizmeçyan 2011) vardır. Batılı hayatın deneyimlenmesinde önemli rol üstlenen bu mekânda birçok kişi modernleşmeyle gelen değişimleri deneyimler. Bu eğilim sadece seçkin kesim tarafından değil, süreç içerisinde toplumun diğer kesimleri tarafından da kabul görmeye başlar (Önen 2018).

Park Otel'deki Personel Yapısı

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zat, V. (2014). *Rakı Ansiklopedisi*. Pavyonlar maddesi (ss.368-369). İstanbul: Overtteam Yayınları.

Park Otel'in personeli çoğunlukla mesleği bilen Rum ve Ermenilerden oluşur. Bu durumun İstanbul'da rahatsızlık uyandırması otel karşıtı ulusalcı kampanyanın başlamasına neden olur (Okday 1986). Tefik Paşa'nın isteği üzerine Nuri Bey konuyu Aram Hıdıryan ile görüşür ve sorununa bir çözüm bulunmasını ister. Ancak dönem, otelde ya da restoranda çalışmanın yaygın olmadığı, hatta bu konuda çekincelerin olduğu, garsonluğun Türk toplumunca ayıp sayıldığı bir dönemdir. Diğer taraftan otelcilik yeni bir meslektir ve hizmet kavramının içeriği net olarak bilinmemektedir. İşletme bu konuda girişimlerde bulunur fakat işe alınan gençlerle müşteriler arasında sorunlar yaşanır. Bu sorunlara ve başarısızlıklara rağmen Park Otel yönetimi vazgeçmez ve Türk gençlerinin işletmede çalışması konusunda başarılı olur. Okday (1986) Türkiye'deki otelciliğin ve lokantacılığın gelişmesini, yüz yıl arayla Almanya'daki gelişmeye benzetir:

Subaylığın ve devlet memurluğunun yegâne şerefli meslek sayıldığı 1800'lerdeki Almanya'da garson olacak Alman pek bulunmaz ve "Alman insanı garsonluk yapamaz" kanaati yaygın olduğundan, o devirlerdeki Alman lokantaları, tıpkı 1930'lardaki İstanbul restoranlarındaki Rum garsonları gibi, İtalyan garsonlarıyla dolup taşardı.

Türk toplumunca garsonluk yapmanın ayıp sayıldığı, yapanların da mesleğin içeriğini bilmesi nedeniyle sorunlar yaşadığı bir dönemde Park Otel yönetimi bu mesleği Türk gençlerine öğretmek bir başarı örneği sergiler. İlk zamanlar müşterilerle anlaşamayan ve sorun yaşayan çalışanlar, bu mesleğin nasıl icra edildiği konusunda tecrübe edindikçe sorunlar azalır. Kısa sürede Türk gençleri işletmenin başlıca çalışanları olur (Gülersoy 2003). Bu bağlamda Park Otel'in konaklama işletmeciliğine önemli katkılarından birinin yeni mesleklerin icrasını öğretme olduğu söylenebilir.

Park Otel'in Müşteri Profili

Park Otel başarılı menüsü, birinci sınıf orkestrası, kaliteli servisiyle politikacıların yanı sıra edebiyat ve sanat dünyasından seçkin müşterileri ağırlayan bir mekândır. Bunların başında Tür-

kiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk gelir. Okday (1986) Atatürk'ün akşamları arkadaşlarıyla sık sık Park Otel'e yemeğe geldiğinden bahseder. Başbakan Adnan Menderes "ikinci evim" dediği, genellikle toplantılarını yaptığı Park Otel'de 205 numaralı odada konaklar (1954'lü yıllar³). Edebiyat dünyasından Yahya Kemal Beyatlı, Park Otel'de uzun yıllar (1941-1958) kalan, adı Park Otel'le anılan bir diğer isimdir. Bu durum yazarından gazetecisine birçok kişinin otelde onun misafiri olarak bulunmasına vesile olur (Fındıklı 2016). Yahya Kemal ile yazar ve gazete sahibi olan Nadir Nadi burada sık sık buluşurlar (Freely ve Freely 2014). 4 Eylül 1936 yılında İstanbul'a gelen İngiltere Kralı VIII. Edward (Öztürk yy) Atatürk'ün misafiri olarak Park Otel'in seçkin bir ziyaretçisi olur (Okday 1986).

Park Oteli'nin ağırladığı diğer isimler arasında; Mücap Ofluoğlu, Orhan Boran, Bedii Faik, Şevket Rado, Doğan Nadi, Ercüment Karacan, Henry Fonda, Maurice Chevalier, Tino Rossi, Kirk Douglas gibi yıldız sanatçılar sayılabilir (Freely ve Freely 2014; *Rakı Ansiklopedisi* 2014). Jak Deleon (1988) *Cumhuriyet Gazetesi*'nde kaleme aldığı *Keyif Haritasındaki Park Otel* başlıklı yazısında üniversite yıllarında Park Otel'e gittiklerinden bahseder.

Park Oteli'nin Kapanması ve Kapanış Nedenleri

Türkiye'de uluslararası turizm işletmeciliği bağlamında yeni bir dönemin başlangıcına işaret eden ilk önemli atılımlardan biri Hilton Oteli'nin açılmasıdır (1955). Ülke turizmi açısından son derece önemli olan bu yatırım hali hazırdaki işletmeler için bir endişe sebebidir. Ancak açılıştan sonra bu endişelerin yersiz olduğu anlaşılır. Çünkü otelin açılması bölgeye gelen turist sayısının artmasına vesile olur. Asıl sorun Hilton Oteli'nden sonra daha ucuz ya da daha kaliteli hizmet sunan farklı otellerin açılması (Çevik

³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda yer alan ve Park Otel tarafından 27 Mayıs 1954 tarihinde hazırlanan belgede (Dosya no:8), Başbakan Adnan Menderes'in 31 Mart 4 Nisan tarihleri arasında otelde konakladığına ilişkin bilgi yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021). Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>, (Erişim tarihi: 27.12.2021).

2019), yeni kulüplerin eğlence hayatında seçenekleri artırmıştır. Dolayısıyla müşteriler yeni çekim merkezlerine yönelir. Park Otel'in kapanışını hazırlayan bu oluşumlar 1970'li yılların sonuna kadar devam eder. Artık piyasada eskiye nazaran kuvvetli bir rekabet vardır. Park Otel, her ne kadar hizmette kaliteyi düşürmese de yenilenmek ve rekabet edebilmek için maddi güce ihtiyaç duyar. Ancak sermaye bulunmadığı gibi yaşlanan Hıdıryan ve otel personelinin de enerjisi yoktur. Otelde ağırlıkla 25 – 40 yıl arası çalışanlar mevcuttur (Gülersoy 2003). Diğer taraftan çok geniş bir alana kurulan otelin personel maliyetleri oldukça yüksektir. Ekonomik açıdan Türk parasının kıymetinin düştüğü bir dönemde sendikaların ağır basarak müstahdem aylıklarını yükseltmesi de oteli maddi anlamda zorlamaktadır (Gülersoy 2003). Otel Rehberi kayıtlarına göre (1965) otelde 212 oda, 330 yatak vardır. Hilton'da tek kişilik oda fiyatı 150 lira, Park Otel'de 50 liradır (Akçura 2009). Hıdıryan, Nuri Bey'e masraf artışı aynı şekilde devam ederse, otelin gelirinin masrafları karşılayamayacağını ve oteli kapatmaya mecbur olacağını, o zaman da ödemek zorunda olacağı tazminatları ödeyemeyeceğini söyler ve oteli artık işletemeyeceği kararını bildirerek ortaklıktan ayrılır. Park Otel 1979 yılında tasfiyeye girip kapanır. Gülersoy (2003) otelin kapanış nedenlerini görünen (otelin uluslararası konfordan uzak olması) ve görünmeyen (Aram Bey'in yaşlanması ve ortaklığın dağılması) nedenler olarak ikiye ayırır.

Bu tarihten itibaren (1979-1993) Park Otel ismi, yerine yeni yapılacak yapıyla ilgili yasalar, yasadışı durumlar ve yapıya karşı olanların tepkileriyle uzun süre gündemde kalan, sonuçlanamayan bir kent problemi ile duyulur. Satışa çıkarılan otele ait tüm eşyalar ve otel TURAŞ A.Ş. tarafından satın alınır. 1979-1980 yıllarındaki yüksek enflasyon sebebiyle inşaat yapılamaz. TURAŞ A.Ş.'ni 1981 yılında Mengerler Şirketi satın alır. Ancak Anıtlar Yüksek Kurulu 11 Şubat 1978 yılında otel için yıkım kararı almıştır. Alınan bu karar 1983 yılında tekrar gözden geçirilir ve otele sadece ek bina yapılmasına karar verilir. Böylece 11 yıl süren bir hukuk mücadelesi başlar (Çevik 2019). Yerinde başlayan otuz üç katlı otel inşaatı

1994 yılında durdurulur, inşaat Alman Konsolosluluğu hisasına kadar yiktirilir. Bundan sonra oteli önce Sami Ofer ile Mehmet Kutman daha sonra CVK Madencilik şirketi satın alır (2010). Bu yönetim, oteli *CVK Park Bosphorus* adıyla, 2013 yılında hizmete açar. Günümüzde *Park Bosphorus İstanbul Hotel* adıyla hizmet veren işletme Osmanlı tarzını ve mimarisini modern anlayışla birleştirerek yansıtan ve delüks otel kategorisinde hizmet veren bir işletmedir (CVK Park Bosphorus Hotel İstanbul 2021).

SONUÇ

Park Otel'in kurum tarihinin incelendiği bu çalışmanın sonucunda işletmenin, otel işletmeciliğinin meslek olarak toplumda kabulü, Türk gençlerine garsonluk mesleğinin öğretilmesi, modern servis yöntemleri, sosyal yaşam pratikleri gibi birçok konuda öncülük yaptığı söylenebilir. Otelin Levantenler tarafından işletildiği bir dönemde Nuri Bey'in otel işletmeciliğine cesaretle adım atması, eleştirilere ve başarısızlıklara rağmen çözüm arayışını bırakmaması, otel girişimciliğinin yanı sıra mesleğin toplumsal anlamda kabulüne bir örnek olabilir.

Tanzimat döneminde başlatılan modernleşme hareketi bir kentin fiziki yapısında olduğu gibi mekânlarında da dönüşümü tetikler. Bu dönüşüm toplumun birçok alışkanlığının (eğlence, yeme içme, giyim vb.) değişmesine zemin hazırlar. Bu anlamda Park Otel, diğer oteller kadar konforlu olmasa da, kendi dönemi içerisinde eski tip konaklama yapılarından farklı olarak gerek konaklama gerekse yeme içme ihtiyacının karşılanmasında modern işletme örneği sergileyen, günümüz otelciliğinin oluşmasına katkı sağlayan önemli işletmelerden biridir. Şehre dışardan gelenlerin konaklama ihtiyacını karşılayan, İstanbul halkı için lokantası, pastanesi ve bar ile dinlenme ve eğlenme mekânı olan bu otel, kendi dönemi içerisinde modernleşme sürecinin önemli adımları olan müzik, dans, yeni yeme içme kuralları, sosyalleşme gibi konularda deneyimler sunan bir uygulama alanı olarak değerlendirilebilir.

Nitelikli hizmet sunumu, çalışan personelin kalitesi, düzenlenen organizasyonlar (gece yemekleri, balolar, kokteyller vb.) Park Otel'in tercih edilmesinde önemli etkenlerdir. Dolayısıyla otel birçok seçkin devlet adamının ve sanatçının ağırlandığı bir mekândır. Bu konuda Aram Hıdıryan'ın yönetimdeki başarısının önemli etkileri olduğu görülmektedir. Sadece müşteri seçiminde değil personel konusunda da titiz davranışlar gösterdiği anlaşılan, bu anlamda işi bilen elemanlarla çalışan Hıdıryan, aynı zamanda işi bilmeyenler için de bir öğreticidir. Günümüzde sektörde işgücü devir oranının yüksek olduğu göz önüne alındığında işletmede 25-40 yıl arası çalışanların olması dikkat çekicidir. Park Otel'in yönetim anlamındaki bir diğer başarısı, müşterilerin ihtiyaçlarını iyi analiz ederek onların bu ihtiyaçlarına cevap verebilecek ürün çeşitlendirme konusundaki girişimidir. Konsolosluk çalışanlarının öğle yemeği ihtiyacını karşılaması otel yönetiminin müşteri ihtiyaç analizini yaptığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Park Otel, başarılı uygulamaları olan Eskişehir'deki Büyük Otel'e (Türktarhan ve Özel 2014) benzetilebilir.

Park Otel işletmecilikte profesyonel yönetimin, müşteri seçimindeki titizliğin, hizmet kavramının dinamik yapısını yakalayabilmenin, dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilen bir çalışma prensibinin ve nitelikli personelin başarıda etkili olan faktörler olduğuna işaret eden bir örnektir. Bu durum "Otel İşletmeciliğinde Fiyaskolar" olarak adlandırılan dönem üzerinden daha rahat anlaşılabilir. Ancak Park Otel'in işletmecilik hayatını devam ettirebilmesi için, otel sahiplerinin rekabet karşısında oteli yenileyebilecek gücü ve sermayeyi bulamaması, işletmenin günümüzde varlığını devam ettiren işletmeler arasında yer almama nedenleri olarak gösterilebilir.

İkincil kaynaklara dayalı gerçekleştirilmiş olan bu kavramsal çalışma gelecekte farklı bakış açılarıyla (rekabet gücü, ürün farklılaştırma, yönetim vb.) yapılacak çalışmalara yön gösterebilecektir. Ayrıca birincil kaynaklar kapsamında Park Otel'in kurumsal tarihinin arşiv belgeleri üzerinden incelenmesi de, gelecek çalışmalarda ele alınabilecek yönetsel bir yönlendirmedir.

KAYNAKÇA

- Acar Gürel, D. (2018). Bir Pera Efsanesi: Tokatlıyan Otel. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler* (ss. 493-528). Ankara: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Akçura, G. (2009). *Park Otel'in On Hali. Lapses: The Pavilion of Turkey 2009 (Venedik Bienali Kitabı) Cilt 3*. İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı.
- Akın, N. (1998). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Akın Girgin, E. (2005). Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Eğlence Mekânları (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Aksöz, E. O. (2018). Turizm Sektörünün 60 Yıllık Okulu: İstanbul Hilton Otel. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler* (ss.459-469). Ankara: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Bayraktar, A. N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4 (1): 67-80.
- Cezar, M. (1991). *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Akbank Yayını.
- CVK Park Bosphorus Hotel Istanbul. (2021). Park Hotel'in Tarihi, <https://www.cokhotelsandresorts.com/tr/park-bosphorus-hotel-istanbul/tarihi>, Erişim tarihi: 15 Aralık 2021.
- Çevik, B. (2019). Kentsel İmge ve Siluet Bağlamında Park Otel ve Çevresinin Tarihsel Dönüşümü (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çilli, Ö. (2009). Tanzimat Sonrası Osmanlı Otel Mimarisi ve Pera Palas (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çizmeciyen, L. P. (2011). *İstanbul'da Kayıp Zamanlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Deleon, J. (1988). Keyif Haritasındaki Park Otel, *Cumhuriyet Gazetesi* (2 Ekim 1988).
- Erdem, Ü. B. ve Hanılçe, M. (2019). Mıgırdıç Tokatlıyan, Tokatlıyan Otelleri, Gazinosu ve Lokantası-Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (1): 1367-1390.
- Fındıklı, E. B. (2016). Bir Mekânın Yeniden Üretimi: Park Otel. İçinde; B. Kaya (Editör), *Dolmabahçe Mekânın Hafızası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freely, B. ve Freely, J. (2014). *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*. (Çev. Yelda Türedi). Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güçlü Nergiz, H. (2019). Turizm Araştırma Projeleri, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30 (3): 257-258.
- Gülersoy, Ç. (2003). *Beyoğlu'nda Gezerken*. İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı Yayını.
- Güvemli, O. ve Güvemli, B. (2018). Türk İşletme Tarihi Üzerine, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Eylül (Özel Sayı): 5-46.

- Hanilçe, M. (2020). Mığırđıç Tokatlıyan: Osmanlı Dönemi Otel İşletmecisi. İçinde; N. Kozak ve M. Kozak (Editörler), *Türk Turizmüne Kanat Gerenler Cilt 2 Konaklama İşletmecileri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- İğüs, E. ve Koç Bolel, P. (2011). MSGSÜ Resim Heykel Müzesi Arşivi, "Leyla Turgut Terekesi Fotoğraflarıyla Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3: 65-76.
- İleri, S. (2013). *İstanbul Lale ile Sümbül*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kabagöz, M. C. (2016). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eğlenirken Modernleşen İstanbul: Mekanlar, İnsanlar, Tepkiler. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kozak, M. ve Coşar, Y. (2017). Foça Club Med Tatil Köyü: Tarihçesi, Özellikleri ve Türkiye Turizmi için Sonuçları, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1): 39.
- Moğol, M. ve Akoğlan Kozak M. (2018). Tarabya Oteli Kurum Tarihi. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm Kurumlar Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri, Meslekler* (ss. 481-492). Ankara: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Okday, Ş. (1986). *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*. İstanbul: Ata Ofset.
- Önen, S. (2018). Toplumsal Tarih Çerçevesinde İstanbul'daki Modernleşme ve Eğlence Hayatı, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 29: 301-305.
- Özdemir, N. (2004). Eğlence-Müze İlişkisi ve Türk Eğlence Geleneği Araştırma-Uygulama Merkezi. İçinde; Ö. Oğuz ve T. Saltuk Özkan (Editörler), *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını.
- Öztürk, O. M. (yy). Atatürk'ü Ziyaret Eden Yabancı Devlet Adamları, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturku-ziyaret-eden-yabanci-devlet-adamlari/?pdf=3786>, Erişim tarihi: 13 Ocak 2022.
- Rakı Ansiklopedisi (2014). *Klasik Meyhaneler* (ss.259-261); *Park Otel Lokantası* (ss.365-366). İstanbul: Overteam Yayınları.
- Ricoeur, P. (2021). *Hafıza, Tarih, Unutuş* (Çev. M. Emin Özcan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Savaşır, G. ve Ulutav T. Z. (2012). Türkiye'de Turizm ve Mimarlık Alanında Bir Öncü: TUSAN, II. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 737-753). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Selener, N. (1987). Bir Zamanlar Lokantalar, *Milliyet*, 16 Aralık 1987, <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/3652/001502631006.pdf?sequence=3&isAllowed=y>, Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
- Şenyapılı, Ö. (2009). *İsim İsim İstanbul*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Tekeli, İ. (2020). 19. Yüzyılda İstanbul'un Yaşadığı Dönüşümün Siyasal ve Toplumsal Bağlamı, https://www.academia.edu/28066785/19.Y%C3%BCzy%C4%B1lda_%C4%B0stanbuun_Ya%C5%9Fad%C4%B1%C4%9F%C4%B1_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C%BCm%C3%BCn_Siyasal_ve_Toplumsal_Ba%C4%9Fam%C4%B1, Erişim tarihi: 5 Mart 2020.
- Tekin, Ö. (2008). Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 42 (Kasım): 331-340.
- Turan, Ç., Özdemir Güzel, S. ve Baş, M. (2016). Beyoğlu'nun Yitirilen Değeri Üzerine Kurum Tarihi Çalışması: Tokatlıyan Oteli, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (34): 400-418.
- Türktarhan, G. ve Özel, Ç. H. (2014). Büyük Otel'in İşletmecilik Tarihinin Ürün Farklılaştırma Bağlamında İncelenmesi, III. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* (ss.448-461). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yakarta Çelebi, E. ve Binan, C. (2011). İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840- 1914), *Megaron*, 6 (2): 79-94.
- Yakut, K. ve Obuz, Ö. (2018). Şarkın Gözbebeği: Pera Palas. İçinde; N. Kozak (Editör), *Dünden Bugüne Türkiye de Turizm Kurumlar Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler* (ss. 469-481). Ankara: Yıkılmazlar Basın Yayın.
- Yıldırım, M. ve Atalay, I. (2020). Bir Otel İşletmesinin Tarihi Evrelerini Takip Etmek: Alantur Otel Örneği, III. *İşletme Tarihi Konferansı Bildirileri Kitabı* (ss. 124-132). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Zat, V. (2005). *Eski İstanbul Otelleri*. İstanbul: Bilge Karınca.

Dönüş Çiçek - Nazmi Kozak

Dönüş ÇİÇEK

Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1997). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Dalı'ndan (2000), doktora derecesini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan aldı (2017). 1998-2004 yıllarında Balıkesir Üniversitesi Erdek Meslek Yüksekokulu'nda çalıştı. 2004 yılında Anadolu Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Halen Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu'nda görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları, genel turizm, otel işletmeciliği ve sürdürülebilir turizmdir.

Nazmi KOZAK

Afyon'da doğdu. İlkokulu Sultandağı'nda Yeşilçiftlik İlkokulu'nda, ortaöğrenimini ise Yeşilçiftlik Ortaokulu'nda ve Sultandağı Lisesi'nde tamamladı. Çocukluk ve gençlik dönemlerini Sultandağı'nda geçirdi. Daha sonra Çukurova Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1986). Hacettepe Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı'nı (1991), Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Doktora Programı'nı tamamladı (1996). Başkent Üniversitesi'nde yardımcı doçent kadrosuna atandı (1998). Doçent unvanını aldı (2006). Anadolu Üniversitesi'nde profesörlük kadrosuna atandı (2011). Halen Anadolu Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.